

52 14456

lylisa
796

OM 239
— 200

№ 1835

Инв. 1953 г. БИЧ 456.8

Библиотечный фонд
Библиотечный фонд

Ба 14456

Беларускі дзяржаўны архіў
1904 г.

ЧАГО ЧАКАЦЬ
БЕЛАРУСАМ

АД ПОЛЬШЧЫ

Инв. 1953 г. БН14456

Выд.: Камітэт Абароны Беларусі № 3.

[1921г.]

25. 04. 2009

і
р
н
ш
н

г

а
р
п
у
ш

і
п
в
Б
л
і

604

Чаго чакаць Беларусам ад Польшчы.

Гутарка дзеда да малодшых.

Старых людзей, бачыце, калісьці слухалі, дык і добра было. У апошнія часы пайшлі іншыя парадкі. Прауда, старому трудна прынаравіцца да новага, але ён ведае нешта аб старыне і малодшым можа расказаць, каб і яны ведалі, куды і які напрамак браць.

Нехта разумны калісьці сказаў: „Не жадай багацьця, а жадай добрага суседзтва“.

На першы пагляд здаецца, што сусед суседам, а багацьця багацьцям. Але як памяркаваць, ды разглядзецца, дык той разумны не махляваў, а усю прауду сказаў. Вось паслухайце, браткі, што дауней у нас было і што цяпер дзеецца і самі памяркуйце, што нам рабіць і на што надзеяцца.

Дауно, дауно, у старадаўнія часы, больш як 12 сот таму гадоў (у VII і VIII стагоддзях), нашыя продкі—беларусы тагды яшчэ мешыя назову крывічоў, былі народам магутным, вялікім і вольным. Было жыццё іх слаўнае; мелі яны і гарады вялікіе: як Полацак, Смаленск, Тураў і Менск, Гомель і Слуцак, Слонім і Ваўкавыск, Горадню на Нёмані

і іншыя. Былі яны самі сабе паны. Апрацавывалі сваю землю, дзе хто сядзеу. Бралі мёд у бары са сваіх борцеў, хто сколькі хацеу. Палевалі за зьверам дзікім у сваіх пушчах, у барох, ці за зубрамі касматым, ці за турамі страшным, ці за аленям, ды лосям, ці за лісам ды вауком, ці то і за самым мядзьведзям—сілачом. Лавілі рыбу уселякую у сваіх рэках многаводных: у Дняпры і Нёмане слаўных, у Прыпяці, у Дзьвіне, на Бугу і Нарэві рацэ, у багнах Шчары і Мухаўца, Бярэзіны ды Бабра, адкуль даставалі яны і рыбу здаровую, ды і скурау немала бабровых. Мелі яны усяго даволі, і жылося ім добра, вольна. Разьліваліся іх вольныя песьні ад Дзьвіны да Бабра і ад Буга да Дняпра па усяму вялікаму абшару беларускаму. Не зналі яны ні паншчыны, ні паноу, бо не было яшчэ тагды ні Варшавы, ні Масквы.

Масква куды пазьней збудавалася, ня больш таму семсот гадоў. Польшча-ж толькі тады пачынала складацца з „ляхаўскіх“ плямёнаў. „Ляхамі“ тады іх звалі. Там розныя плямёны былі: мазуры, кракавякі, кашубы, памаракі і іншыя.

Бліжэй другіх мазуры былі. Яны за Бугам і Нарвай-ракой жылі. Былі, значыцца, суседзямі беларусоў. Дрэнныя яны былі суседзі і заусёды надта шкодзілі беларусам, каторыя жылі з гэтага боку Бугу у Горадзеншчыне. Часта яны як ваўкі, пераплышы Буг ці Нараў, рабавалі у нас быдла і іншае дабро беларускае, а самых беларусаў, якія пападаліся ім у рукі, у палон бралі. А асабліва дзяцюкоў маладых ды дзячучат прыгожых. Дрэнныя суседзі былі, шкадлівыя — народ дзікі, пагардны, чапурысты, бязлітасьцівы, безміла-

сердны і ня пэуны у сабе, як і цяпер самі бачыце,— шляхта ад гэтаго карэня. Беларусоу, прауда, было больш як мазуроу і дужэйшымі ад іх былі,—дык ня дужа баяліся ляхау і за кожны гвалт давалі ім добрую навуку. *Але усез такі, як той казау: „і маля сабака кусацца можа“.*

Былі яшчэ у беларусоу суседзі, таксама ня добрыя і кусачыя нямецкія крыжакі. Яны прышлі з Гэрманіі і аселіся у Прусіі на літоускай зямлі і у латышоу, дзе цяперака м. Рыга. Яны часта нападзілі на Горадзеншчыну і на Вітабшчыну. Беларусы ад іх адбіваліся побач з літвінамі, каторым таксама шмат шкодзілі крыжакі.

Быу яшчэ трэці сусед у беларусоу — літвіны. Гэты народ, як і вы самі добра ведаеце, спакойны, ня шкодлівы, сумленны і заусёды жыу у добрай згодзе з беларусамі. Часам бывала, прауда, недзе пасварацца, ды і пагодзяцца, як і у сямь бывае,— сёньня палаяліся, а часамі і пабіліся, а заўтра ужо і згода.

Як ляхі і крыжакі з адного боку, а татары, паланіушыя у палове XIII сталецьця Кіеускую Русь,— с другога боку, пачалі насядаць на Беларусь і на Літву, тады беларусы згуртаваліся з літвінамі у адну вялікую магутную і слаўную Літоуска-Беларускую Дзяржаву. Тагды ужо ніякія ворагі ня былі страшнымі для беларусоу і літвіноу, — ня добрыя суседзі ужо іх баяліся і не адважваліся чапаць іх. Яны так пабілі тады, у 1410 годзе, пад Грунвальдам нямецкіх крыжакоу, што пасья таго крыжакі не адважваліся больш і паварушыцца. Так пражывалі Беларусы і Літвіны у добрай згодзе паміж сабой, у сіле і славе для суседзяу, вясёла і вольна,

гэтак яшчэ каля трохсот гадоу. Амаль не да паловы XVI сталецця. Прауда, ужо тады завеўся у іх шкадлівы чэрвяк — гэта быў той самы дрэнны сусед паляк, бо на гэту пару ляхі таксама згуртаваліся і пачалі звацца Польшчай ці Рэччу Паспалітай.

Дык Польшча хацела пажывіцца з Беларусі і Літвы, але не адважвалася падступіцца, баялася і на хітрасць пусцілася. У сьвятым Письме гаворыцца, як чорт, забраўшыся ў рай, хацеў спакусіць Адама, а спакусіў перш Эву праз пекнае яблага. Можна і ў запрады для Эвы яблага было пекнае, ды яшчэ салодкае, але з таго выйшла адна толькі горыч горкая, ды доля цяжкая, як ведама кожнаму чалавеку, які сьвятую кніжку чытаў, або ад духоўніка чуў.

Дык і палякі забраліся на Літву і Беларусь, спачатку хітрасцю, а потым ужо і сілу ўзялі. Вось як тоя сталася.

У 1377 годзе памёр вялікі князь Літоўска-Беларускі Альгерд; пры ім Літоўска-Беларуская Дзяржава была сільнейшая, чым за увесь час да таго. Вялікім князям стаў адзін з малодшых сыноў яго Ягайла, ці па праваслаўнаму Якаў, бо хрышчоны ён быў па праваслаўнаму. І гэта ня дзіва, бо беларусы ўжо з X-га сталецця, ці яшчэ за 500 гадоў да Ягайлы былі праваслаўнай веры, ці усходняй царквы. Ад беларусоў і частка літвіноў трымалася ўжо усходняй ці праваслаўнай веры, у тым ліку і шмат якія літоўскія князі і баяры, а рэшта літвіноў трымаліся яшчэ старой веры, паганскай, ці то крыўскай (крывіцкае). Вось тутатка падсунуліся да малядога Ягайлы палякі з сваёй каралевай Ядвігай,

каб ён з ёю жаніўся і праз тоя згуртаваў Польшчу і Літву з Беларуссю у адну дзяржаву. Пад адным значыцца, каралём польскім і разам з тым вялікім князям літоўска-беларускім. Ягайла згадзіўся і пашоў у прыймы да Ядвігі. Муціць тоя яблака спадабалася яму, як пекнае і салодкае, але для Беларусі і Літвы выйшла з таго такая горыч горькая, што і да гэтага часу ні запіць, ні заесьць яе беларусам і літвінам... Згодзіўся Ягайла, жаніўся з Ядвігаю у 1386 годзе і стаў каралём Польскім і вялікім князям Літоўска - Беларускім. Зараз жа ён перахрысьціўся на каталіцкую веру і абавязаўся перавясьці на каталіцтва усю Літву і Беларусь, каго па добрай ахвоце, а каго і сілай.

З гэтага часу палякі і пачалі мець уплыў на Літву і Беларусь праз асобу караля, спачатку хітра, вельмі асьцярожна, каб ня узубрыць народу, а пасья усё крапчэй і крапчэй.

Пачалі яны з вышэйшай клясы, з баяраў. На Гарадэльскім Сойме у 1413 годзе палякі абецалі літоўскім і беларускім баярам уселякія льготы і прывілеі, каб узяць іх на сваю старану і аддзяліць ад народу. Тыя пайшлі на гэтую прыманку, пачалі праз шлюбны радніцца з польскімі магнатамі і заводзіць у сябе польскія звычаі. А пасья дабраліся яны да мешчанства і да селянства. З селянамі выйшла справа кароткая, — іх проста каралеўскім прыказам прыкранілі да зямлі, на каторай селяне сядзелі спакон веку і аддалі іх у паншчыну баярам, ці памешчыкам. Сталася гэта на Літве і Беларусі, каля 1530 году пры тым самым каралі польскім вялікім князю літоўска - беларускім Зыгмундзе I ці Старым, каторага цяперака палякі так выхваляюць... З таго часу вольны селянін бе-

ларус і літвін стау панскім „быдлам“, якая памешчык мог да сьмерці забіваць без усякай адпаведальнасьці, мог прадаваць і на сабак мяняць. Бедны селянін усе сем дзён у тыдзень павінен быу на яго працаваць,—ня было для яго ні нядзелі, ні свята. Аб гэтым нават пісалі да сьвятога Айца у Рым папскія нунцыушы Фульвій, Руджыеры, Бонжыовані і др., якіх св Айцец прысылау у Польшчу. Гэта сталася, як палякі узялі ужо сілу на Літве і Беларусі. Спачатку літвіны і беларусы бараніліся ад палякоу. Яшчэ тады, як Ягайла прадау палякам сваю бацькашчыну, народ вельмі абурыся проці яго, начале незадаволеных перш стаяу дзядзька Ягайлы— брат Альгерда, слауны князь Кейстут, але Ягайла ашукау яго. Ён нібы памірыся з Кейстутам, запрасіу яго у госьці, схапіу і кінуу у турму, а пасья падаслау забойцау, якія задушылі Кейстута. Хацеу Ягайла загубіць і Кейстутавага сына, свайго стрэчнага брата, слаунаго княза Вітаута, але гэты не дауся і павёу народ проці палякоу. Ягайла прымушаны быу памірыцца з Вітаутам і прызнаць яго вялікім князем Літоуска-Беларускім, ак асобнага ад Польшчы. Вітаут выбрау сваей сталіцаю Горадню і правіу Літвой і Беларусяй блізка 40 гадоу (1392—1430). Пасья Вітаута быу літоуска-беларускім князем родны брат Ягайлы Свідрыгайла, але і яго Ягайла загубіу. Пасья яшчэ доугі час Літвіны і Беларусы мелі сваіх асобных ад Польшчы вялікіх князёу, але палякі кожны раз, як памірау іх кароль, выбіралі на караля абавязкова вялікага князя літоуска-беларускага і такім чынам зноу злучалі Літву і Беларусь з Польшчай...

Вось ніхай кожны добры чалавек і памяркуе, якога суседа маюць Літвіны і Беларусы,— ніяк ад

яго не адчэпішся, ліпне і ліпне... Улез у агарод, кажэ — мой; улез у хату, кажэ — мая.

А што датычэ веры, дык тут ужо польскаму зьдзеку і паняверцы ня было канца і меры. Вера ёсьць справа святая, — бяз Бога ніхто жыць ня можэ. Гэта кожны чалавек добра ведае і знае. Але кожнаму здаецца, што яго вера — вера яго бацькоу ёсьць найлепшая, ці то яна будзе каталіцкая, ці праваслаўная, ці лютэранская, ці жыдоўская. Ды не, палякі кажуць будзь абавазкова каталіком, ці, яшчэ, як яны гаворуць, польскай веры. А чаму гэта? А вось чаму. Годзі ужо палякам ашуківаць нас — беларусоу. Мала цяпер такіх дурняу, каб ім верылі. Вера ёсьць справа душы чалавека. Куды душа зьвертаецца, ніхай з Богам туды і ідзе. Хочэш быць каталіком, ідзі да касьцёлу памаліцца і паслухаць навуку хрысьціянскую, але ня польскую. Але у польскіх паноу была думка не тая. Яны не да касьцёлу прыхіляюць народ, а да Варшавы. Праз тоя яны і хацелі бы, каб усе праваслаўныя пакінулі свае цэрквы і пайшлі бы да касьцёлу маліцца па-польску і перасталі бы лічыць сябе беларусамі, а лічылі бы палякамі. Дзеля гэтага палякі і называюць сьвятую каталіцкую веру — польскай верай і заклікаюць і прымушаюць беларусоу да касьцёлу, каб хутчэй іх спалячыць і прылучыць усю Беларусь да Польшчы. Дзеля гэтага каталікам-беларусам хрысьціянскую навуку, малітвы, казаньня, літаніі і наагул усе набажэнствы у касьцелі адбываюць по-польску. Чаму-ж гэта так? Чаму-ж беларусу-каталіку не маліцца у касьцелі на роднай сваей беларускай мове? Чаму палякі і у сьвятым касьцелі думаюць, не аб душы збаўленьні, а аб сваей Польшчы, ды аб тым, каб найхутчэй апаля-

чыць Беларусь. Кажуць яны, што каталіцкая вера ёсьць вера польская. Глупства, ашуканства. Ня усе-ж каталікі ёсьць палякі, а таксама ня усе палякі ёсьць каталікі. Ведама, каталікі есць і немцы, французы, італьянцы, гішпанцы і розныя, розныя другія народы. Дык, што-ж? Ці усе гэтыя народы каталіцкай веры у касьцелі моляцца па-польску? Сьмешна нават. Кожны моліцца безумоуна у сваей роднай мове і будучы каталіком, ён усе-ж такі застаецца ці французам, ці немцам, ці італьянцам і т. д. Ды і ня усе палякі есць каталікі. Есць палякі—праваслаўныя; есць палякі лютэры, кальвіны, нават іншыя людзі жыдоускай веры лічуць сябе палякамі. Як жа можна так зьневажаць сьвятую каталіцкую веру і сьвяты касьцёл. На гэтакія злыя рэчы здольны толькі палякі, зварьяцеушыя на сваей польскай справе. То-ж усякаму ведама, што вера адно,—а нацыянальнасьць саусім другое.

Дык вось палякі дауно ужо прыдумалі апалячыць беларусоў. Гэтая польская справа цягнецца яшчэ з часоў таго Ягайлы. Ён абцаўся палякам гвалтам наварнуць да касьцелу усіх літвіноў—паганскай веры і беларусоў-праваслаўных. Літвіны тады прынялі сьвяты хрэст, а беларусы, як былі ужо хрысьціянамі усходняй веры, так і заставаліся у сваей веры, а баяры іхніе мала па-малу сталі пераходзіць на каталіцтва і спалячывацца. І сталася так, што вядомыя цяпер польскія магнаты: Сапегі, Чэцьвертынскія, Друцкія - Любэцкія, Тышкевічы, Талочкі, Касакоўскія, Масальскія і многа розных іншых усё гэта беларускія вырадкі. Дзяды іх былі беларусы-праваслаўныя, а яны самыя цяпер ужо заядлыя палякі. Яшчэ у пачатку XVIII стагоддзя праваслаўным мітрапалітам Кіеўскім быў князь

Гэдэон, Святаполк Чацьвяртынскі. Таксама напрыклад і Сапегі. А цяперака князь Сапега маючы у Горадзенскім павеце 7.000 дзесяцін беларускай зямлі,—служыць у Польшчы Міністрам загранічных спраў і дзеля свайго маёнтку у Горадзеншчыне цягне да Польшчы і усю Горадзеншчыну. Ня гледзючы на сваіх паню перакінуушыхся у палякоу беларускі народ цярпеу панскі уціск і цвёрда трымаюся сваей праваслаунай веры і сваей беларускай нацыянальнасьці.

Тады палякі прыдумалі і на гэта свой спосаб. У 1569 годзе яны сабралі у м. Любліне Сойм, на якім гвалтоуна прылучылі Літву і Беларусь да Польшчы. Тых членау Сойму—Літвіноу і Беларусоу, якія не згаджаліся на гэта, палякі арэштавалі і змусілі іх падпісаць пастанову Сойму. Пасьля гэтага палякі, як вада, калі прарве грэблю, затопляе паля і лугі, разліліся па Беларусі і Літве; атрымлівалі там пасады і маёнткі і палячылі народ, беларускую мову заменялі польскай і уселякімі спосабамі пачалі заводзіць тутака сваю „польшчызну“. Іх жаданьня спольшчыць Беларусь яшчэ больш умацаваліся, калі яны на Берасьцейскім Сойме завялі на Беларусі унію, г. зн. злучэньне праваслаунай царквы з каталіцкай. Яны казалі, што зрабілі гэта быцым дзеля таго, каб згуртаваць усіх хрысьціянау, каб быу адзін Пастыр, сьвяцейшы рымскі Айцец. Каб-жа гэта было так. Але думка у палякоу зусім была інакшая. Мэта іх была спольшчыць Беларусь і гэтай уніяй яны мяркавалі перакінуць мост з Беларусі да Польшчы, бо зараз-жа, як і у беларускім касцелі, пачалі яны уводзіць польшчыну і у уніяцкую царкву. Тутака ужо пачаюся такі уціск на праваслауных беларусоу.

якія карысталіся і у цэркві сваей роднай беларускай мовай, што і пераказаць таго не магчыма. Чаго, чаго яны не рабілі. Якога толькі зьдзеку не чынілі. Даволі сказаць, што нават цэрквы аддавалі карчмаром у арэнду. Ці хрысьціць трэба, ці даваць шлюб, ці хаваць нябошчыка, ідзі перш да карчмара, выкупі ключы ад цэрквы, а тады ужо заві сьвяшчэніка. І такая ліха і зьдзек чынілі палякі на працягу бадай што пяцьсот гадоў, аж пакуль Беларусь не адыйшла да Расеі у 1772—1793 гадох.

У тыя часы польскага зьдзеку і уніатам жылося ня лепш, і уніаты-сяляне для палякоў былі таксама „быдлам“, і палякі карысталі з іх цяжкай штодзеннай працы і крывавага поту, каб больш здабыць сабе „злых“, і вычварацца і баляваць па заганіцах, асабліва у Парыжы.

Вось якую „культуру“ палякі давалі для Беларусі. Гэтая пякельная „культура“ запісана у гісторыі Беларусі кроўю, потам і сьлязьмі бедных беларусоў. А яны, бачыце, пахваляюцца: польская культура, ды польская культура. Ніхай яе, гэтую культуру, віхор парве, ніхай яе, вецер развее. Досі ўжо ад гэтай культуры наплакаліся беларусы і каталікі і праваслаўныя, і уніаты, і жыды.

Пара нам беларусам зноў пачаць жыць вольна, пад сваім беларускім Урадам, як жылі нашыя продкі, нашыя прадзеды. Ніхай вольная наша мова і вольная беларуская песьня зноў вясёла паліецца па усім вялікім абшары Беларусі ад Дзьвіны да Бабра і ад Буга да Дняпра. Браты-Літвіны ўжо стаяць за сваю свабоду і незалежнасьць; яны ўжо згуртаваліся і будуць сваю дзяржаву. Трэба по-

руч з літвінамі і нам—беларусам гуртавацца, будавацца і ад палякоу адбівацца, бо яны зноу лезуць на Беларусь, занялі ужо Горадзеншчыну, амаль ня усю Віленшчыну і часць Меншчыны. А што яны зноу пачалі рабіць тутака у нас, дык усе вы бачыця ды і ня толькі бачыця, але і горка плачыця. Але памятайця, што палачам не паможаш бядзе. Польская „культура“ не баіцца сьлёз, не уважае на іх. Нешта іншае трэба паказаць польскім панам і падпанкам, і ніхай сабе яны зноу ідуць за Буг, адкуль прыйшлі. Ці-ж плачам вернеш коні, быдла, збожжа, сала, сена, і адзежу, што забралі у цябе палякі? Ці-ж сваімі сьлязьмі заплаціш сабе за тья штодзенныя фурманкі, якімі мучаць цябе палякі? Ці-ж сьлязьмі загоішь свае раны і сінякі, якія набілі табе польскія жандары. Хіба за твае сьлёзы вернуць яны табе цэркву і тваю беларускую школу, што забралі у цябе ды яшчэ прыслалі польскую вучыцелку, ці вучыцеля, каб спольшчыць і цябе і тваіх дзетак? А хто-ж заплаціць табе за тоя, што гніу ты бязвінны у польскай турме церпячы голад і холад?..

Кажуць, што будзе „плебісцыт“, ці тоя галасаваньне, каб кожны значыцца сказау, да каго ён хоча належыць, ці да Польшчы, ці да Беларусі з Літвой, бо Беларусь і Літва паміж сабою згодзяцца і злагодзяцца, як жа тутка адказаць на гэтае пытаньне?.

Цяпер ужо кожны добра бачыць і разумее, ці добры сусед Польшча, ці дрэнны. І кожны павінен зразумець, чаго чакаць беларусам ад Польшчы, калі адыйшла бы да Палякоу частка Беларусі? Добра не чакай, бо яго ня будзе. Быу „быдлам“

для польскага пана і застаўся бы ім, каб пайшоў да Польшчы.

Хочаш быць вольным беларусам, падавай свой голас за Беларусь з Літваю. Ці ты каталік, ці ты праваслаўны, памятай, што ты беларус.

Дык не прадавай маткі Беларусі, сваей дарагой Бацькаўшчыны палякам. Ні за карысьць, якую яны махлярствам абецаюць, ні за страх, якім цябе палохаюць, ні за прыязнь, ні за сваю глупоту. Ніхай палякі просюць цябе, ня слухай, адыйдзі. Ніхай спакушаюць падарункамі і выгодамі, — не спакушайся, адыйдзі. Ніхай цябе пужаюць, ня турбуйся, ня бойся, — гэты страх часовы. Ніхай польскі ксёндз у касьцэле пагражае табе праклёнам, ці не прыймае да споведзі, як ня будзеш галасаваць за Польшчу, — ня бойся, тутка нічога німа грэшнага, ты беларус, а не паляк, гэта справа нацыянальная, а не касьцельная і да веры не належыць. За гэта ня пойдзеш у пекла, як пад Польшчу трапіш, дык там ужо табе праудзівае пекла будзе. А таго самага польскага ксяндза, які табе пагражае, Бог пакарае за тоя, што ен хрысьціянскія душы чмуціць і замест сьвятой каталіцкай навукі для душы збаўленьня, абражае сьвяты касьцёл, абманываючы хрысьціянства на карысьць польскай справы і польскіх паноў. Бог ня любіць непрауды і ашуканства і карае за гэта. Старыя людзі гэта памятаюць і ад сваіх бацькоў і дзядоў чулі, і малодшых навучаюць, каб Бога прауду і Бацькаўшчыну шанавалі.

Даволі ужо паны-палякі пацешыліся на Беларусі. Час ім дамоў ісьці за Буг, да Варшавы, ці да Плоцка, ці да Кракава, ці куды сабе хочучь.

Ніхай з імі ідуць і беларускія здраднікі. Ня трэба нам іх.

Пакаштавалі мы ужо „польскай свабоды“, ад яе баляць і сьпіна і ногі.

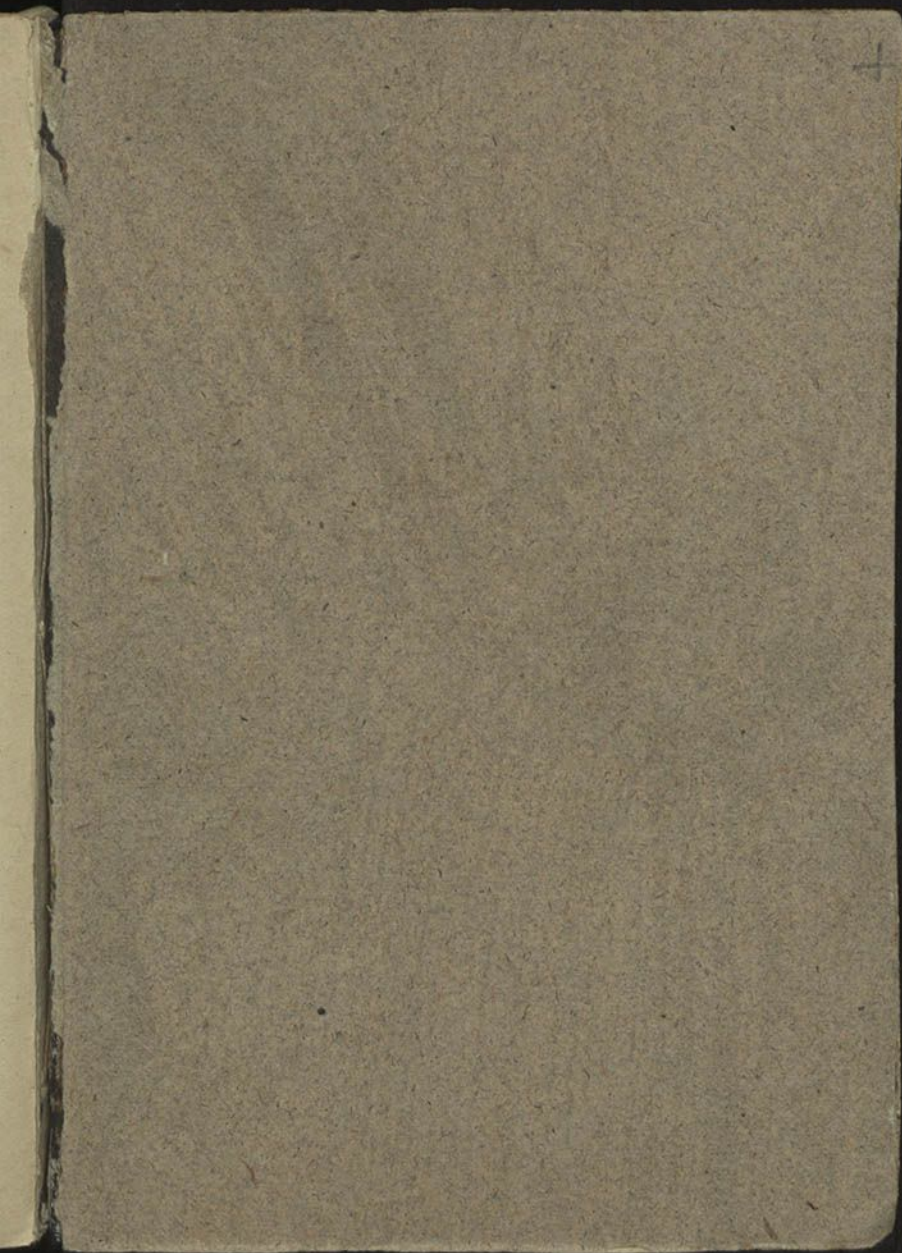
Пара нам—беларусам шукаць нашай старой беларускай долі, бяз польскай волі.

Вось пра якую дзед вам казаў старыну, а вы самі добра бачыце навіну. Вось тутка і памяркуйце добра, дый не за Польшчу, а за Беларусь галасуйце і родную нашу Бацькаўшчыну пільнуйце. Гэта Бацькаўшчына, сьвятая наша. Будзе у нас і саланіна і хлеб і каша, калі польская улада і жандавы-паны пасунуцца туды, адкуль прышлі яны.

Вольная, незалежная Беларусь ніхай жыве шчасьлівая навекі-вечныя.

Вось і уся у гэтым дзедава гутарка.

Бел. архивы
1994 г.

B0000002740674

